

TUSSEN AANPASSING EN VERZET

SCHETS VAN TEGELEN IN 1941

In de loop van 1941 doet het Duitse gezag zich steeds meer gelden, landelijk maar ook plaatselijk, en in alle opzichten: bestuurlijk, militair, economisch, politiek en sociaal-cultureel.

Op bestuurlijk vlak beginnen de Duitsers het bestuur in te richten naar hun in Duitsland beproefd model van het leiderschapsprincipe. De democratische structuren worden buiten werking gesteld, de burgemeester wordt de enige leider van de gemeente. Burgemeester Pesch meent net als de meeste andere Nederlandse burgemeesters geen andere keuze te hebben, maar zijn collega in Venlo treedt af.

Op militair vlak ondervindt Tegelen de nadelen van het bezit van grote klooster- en fabriekscomplexen. Als de Nederlandse bisschoppen in een herderlijke brief van februari 1941 zich tegen de NSB uitspreken, besluit het Duits opperbevel een aantal kloostergebouwen in Steyl en Tegelen te confisqueren en daar hun troepen onder te brengen. De officieren worden gehuisvest in herenhuizen en er komt een 'casino' in hotel-restaurant De Kroon waar ze elkaar kunnen treffen.

Op economisch vlak gaat het goed. 1941 en 1942 staan bekend als jaren van hoogconjunctuur. In elk geval zijn het topjaren voor het metaalbedrijf Hekkens, het enige Tegelse bedrijf waarvan omzetcijfers zijn overgeleverd. IJzergieterij De Globe en metaalbedrijf Mulder krijgen vanwege de Duitse *Rüstungsindustrie* extra-stroomrantsoenen toebedeeld.

Ook de middenstand zal het niet slecht zijn vergaan met al die Duitse soldaten, die zich van rook- en snoepwaren willen voorzien en pakjes en brieven naar huis sturen.

Bijzonder slecht gaat het met de tabaksbedrijven die bij gebrek aan grondstof moeten stoppen. Enkele, zoals Puccini en Bosita, stappen over op 'eigen teelt', die bij de firma Kreykamp in Steyl gesausd wordt. De politiekerepressie neemt toe. Als de Februaristaking in Amsterdam en omgeving uitbreekt, leidt dit ertoe dat landelijk de vervolging op communisten, sympathisanten en oud-sympathisanten wordt ingezet. Een tweede arrestatiegolf volgt in juni, na de inval van Duitsland in Rusland. Hiervan worden ook Tegelenaren de dupe.

Landelijk neemt ook de jodenvervolging toe, maar daarvan is in

Tegelen, waar geen joden wonen, niets te merken.

Sociaal-cultureel wordt de vrije cultuurbeoefening aan banden gelegd. Er worden Kultuurkamers ingesteld, waarbij individuele kunstenaars en verenigingen zich moeten aansluiten als ze hun werkzaamheid willen voortzetten.

Kortom, de nazificatie van Nederland, waarvan de contouren in het najaar van 1941 reeds zichtbaar werden, begint steeds meer zijn stempel te drukken op de Tegelse samenleving. Dat leidt incidenteel tot tegenactie door leden en sympathisanten van de Nederlandse Unie en katholieke geestelijken en leden van de Katholieke Actie, maar daartegen wordt hard opgetreden, zodat het geen structureel karakter krijgt. Van georganiseerd verzet is nog geen sprake.

Daarnaast krijgt het dorp ook zijn portie van de luchtoorlog mee in de vorm van een 'vergissingsbombardement' op 18 augustus, waarbij gelukkig geen doden vallen, maar grote schade wordt aangericht.

Colporteurs van de Nederlandsche Unie voor de ingang van de Sint-Martinuskerk.

Maandag 6 januari: rantsoenering elektriciteit

De gemeentelijke elektriciteitsbedrijven ontvangen van overheidswegen een brief over een folder die in de maak is over de rantsoenering van elektriciteit. Daarin zal worden uitgelegd hoe het rantsoen per gezin of bedrijf zal worden bepaald en de controle hierop zal plaatsvinden. Ook zullen daarin tips voor een zuinig gebruik van huishoudelijke apparaten worden gegeven. De rantsoenering gaat in op 1 juli: zie daar.

(Bron: GAV, arch. 243, inv.nr. 5652)

Vrijdag 10 januari: niet-Joodverklaringen voor politiepersoneel

Op deze dag wordt het politiepersoneel verplicht een niet-Joodverklaring in te leveren, vergezeld van uittreksels uit doop- en/of geboorteregisters. Voor sommige Tegelse politieambtenaren blijkt het lastig aan zo'n uittreksel te komen. Zij hebben ouders die buiten

Tegelen zijn geboren en/of gedoopt, sommige zelfs in de Duitse grensstreek. Om over de wederzijdse grootouders maar niet te spreken, die komen soms nog van veel verder vandaan. De toenmalige inspecteur Wolf moet zes doopbewijzen overleggen: twee van zijn ouders en twee van zijn grootouders van vaderskant, respectievelijk moederskant. De dag voor het verstrijken van de inzendtermijn, heeft hij er vijf bij elkaar. Die stuurt hij op met een verzoek het zesde, dat uit Zifflich bij Cleef in Duitsland moet komen, later te mogen sturen. Kennelijk levert dat geen problemen op, want zijn dossier stopt hier en gaat pas weer verder in 1943 als de directeur-generaal van de Politie burgemeester Pesch opdraagt politieambtenaren met een joodse echtgenoot te ontslaan. De burgemeester schrijft in de formele stijl van die tijd: 'de eer te hebben u te berichten dat in deze gemeente geen politieambtenaren werkzaam zijn met een joodse echtgenoot.'

(Bronnen: Voormalig politiedossier 208223 van de gemeente Tegelen, inzake afstamming Politiepersoneel, in GAV, geciteerd in: W. Kurstjens, *Tegelen in de Tweede Wereldoorlog* (Venlo 2005), p. 27)

Zondag 26 januari: bisschoppelijke brief.

Op deze dag laten de Nederlandse bisschoppen van de preekstoel in alle katholieke kerken in Nederland een brief voorlezen waarin iedereen die lid is van de NSB excommunicatie wordt aangezegd. Al eerder is er zo'n soort brief uitgegaan, namelijk in 1936, toen de bisschoppen bepaalden dat katholieke gelovigen die 'in belangrijke mate' steun verleenden aan de NSB van de heilige sacramenten moesten worden uitgesloten. Ging het toen nog vooral om bestuursleden en actieve propagandisten, nu zijn de gewone leden aan de beurt, met uitzondering van personen die op aantoonbare wijze gedwongen zijn om lid van de NSB te worden of het gevaar lopen hun ambt of betrekking te verliezen als ze geen lid van de NSB worden. In de volksmond worden deze NSB'ers ook wel 'brood-NSB'ers' genoemd.

De grote man achter deze brief is kardinaal J. De Jong, die vindt

dat er klare wijn geschonken moet worden. In tegenstelling tot de katholieke hoogwaardigheidsbekleders in Rome, die zich in allerlei bochten wringen om toch maar vooral *'on speaking terms'* met de nazi's te blijven, vindt De Jong er geen doekjes om en zegt waar het volgens hem op staat. Hierbij vindt hij bisschop G. Lemmens uit Roermond aan zijn zijde.

Het voorlezen van de brief leidt in Tegelen tot onrust op straat. Bij het uitgaan van de kerk staan leden van de Tegelse afdeling van de Nederlandsche Unie met hun blad te colporteren. Tegelijkertijd trekt vanuit de voormalige bazaar van Lengs, dat door NSB-raadslid Marius Welters aan de partij ter beschikking is gesteld, de Weerafdeling (WA) van de NSB op. Als de WA'ers bij de kerk komen en de Unieleiden zien, roepen ze: *'Het Uniefront slaan wij tot brij!'* Iemand roept dan: *'Leve de Unie!'* Een marechaussee geeft hem een reprimande, maar vervolgens bemoeien omstanders zich ermee: ze roepen, joelen en fluiten. Ook klinkt het: *'Judas! Judas!'* De kreet is gericht tegen het WA-lid Hubert Bovendeerd, die in een passiespel in de jaren dertig de Judasrol heeft vertolkt. De WA'ers gaan een confrontatie uit de weg en marcheren verder.

Het plaatselijk Unielid Matthieu Raeskin beschrijft dit voorval in een brief aan het gewestelijk secretariaat van de Nederlandsche Unie, waarvan het archief berust bij het NIOD in Amsterdam.

(Bronnen: Dr. L. de Jong: *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, deel 4, tweede helft, p. 794 e.v.; Parochieregister St. Martinus, in: GAV, Arch. nr. Archieven van de Parochie van de Heilige Martinus te Tegelen, 1546-1968, inv. nr. 4; Brief M. Raeskin in NIOD, arch.nr 181, archief Nederlandsche Unie, inv. nr. 12 (Gewestelijk secretariaat Limburg); NA, Centraal Archief voor Bijzondere Rechtspleging, inzake Welters, tribunaal Maastricht 1341 (inv. nummer 49.113) en Welters, Ministerie van Binnenlandse zaken, afdeling zuiveringen ambtenaren (inv. nr. 30.679 (2.04.67.07))

31 januari 1941: vordering Sint-Antoniuspensionaat

De actie van de bisschoppen is tegen het zere been van de Duitsers. Vijf katholieke dagbladen die de herderlijke brief publiceren, krijgen een fikse geldboete, terwijl er twee worden verboden. Hetzelfde

Internaat van De Nieuwe Munt op een ansichtkaart van latere datum.

lot treft de katholieke radio-omroep, die niet meer mag uitzenden. Ook in het bisdom Limburg zijn er repercussies. Zo vordert de Weermacht in Roermond het seminarie van het bisdom en in Tegelen en Steyl diverse gebouwen en woonhuizen, waaronder het Sint-Antoniuspensionaat, het 'jongenshuis' van het klooster aan de Nieuwe Munt. De zusters die daar wonen, worden gedwongen hun leerlingen onder te brengen in huize Gusto, Venloseweg 112, waar veel reparaties moeten plaatsvinden om het huis dat kennelijk leegstaat, weer bewoonbaar te maken, in totaal voor een bedrag van bijna 1000 gulden.

In het pensionaat worden soldaten en officieren ingekwartierd. Deze zullen daar tot 25 februari 1941 blijven. Eind februari maakt de leiding van het klooster de rekening op. Het gaat om 4 officieren, 8 onderofficieren en 176 soldaten, die er 25 dagen gelogeed hebben en het gebruik van 9 lokalen met een verwarmingstoeslag voor nog eens 12 vertrekken (van officieren?) en het gebruik van verlichting in twee van die vertrekken, voor een totaal van fl. 1155,-. Dit bedrag wordt op 14 maart door burgemeester Pesch gedeclareerd bij de Ortskommandant in Venlo, die de opstelling betwist. Er zijn

maximumbedragen in rekening gebracht, terwijl alleen een redelijke gemiddelde wordt vergoed, en verwarmingstoeslagen zijn helemaal uit den boze. Daarop vindt een bijstelling plaats. Uiteindelijk wordt de vergoeding vastgesteld op fl. 475,-.

Op 1 juni 1943 wordt het gebouw opnieuw geconfisqueerd.

(Bronnen: GAV, arch. 243, inv. nr. 5655)

Maandag 10 februari: Welters dreigt raadsleden

Ook de leider van Lijst 4, Marius Welters, die aan het begin van de oorlog opnieuw lid van de NSB is geworden, zet zich af tegen de bisschoppen, maar ook tegen enkele mederaadsleden van de katholieke arbeidersfractie: tegen de bisschoppen omdat ze de NSB'ers wederom met excommunicatie hebben gedreigd, tegen sommige van zijn met zijn collega-raadsleden omdat ze volgens hem tegen hem en zijn fractie hebben samengespannen en zich daarbij van ongeoorloofde middelen hebben bediend.

Over de excommunicatie door de bisschoppen zegt hij:

'En dan moet men ons nationaal-socialisten thans als ketters en nieuwe heidenen uitschelden, wij, die in alle opzichten het volk willen dienen en offers brengen. Wij, die het volle recht op waardering hebben, die tijd en geld en als het moet ons leven op het spel zetten voor de bevrijding van de hele volksgemeenschap. Wij worden uitgestoten uit de kerk. Maar wij weten wat wij doen. Wij achten ons in alle opzichten verantwoord tegenover God. Wanneer wij eenmaal rekenschap zullen moeten afleggen, dan staan wij niet met ledige handen voor de Opperrechter. Hij zal ons niet de vraag stellen, waart gij NSB'er, maar Hij zal ons vragen, wat hebt gij met uw capaciteiten, die ik u gaf, gedaan? Met uw goederen, met uw eigenschappen? Waart gij goed met uw evenmens, hebt gij liefdadigheid in praktijk gebracht? Hebt gij voorbeelden gegeven en hebt gij Christelijk geleefd.? Och, wij zijn zo gerust op dit gebied, dat wij de hangstroppen die men ons reeds voor ogen houdt, met open gelaat aanschouwen en met een glimlach aanvaarden...'

Over de tegenwerking door enkele mederaadsleden:

'Ongeveer 14 jaar geleden deed ik mijn intrede in dit gemeentehuis. Wanneer de t van dit woord weggelaten wordt, beantwoordt het beter aan zijn bestemming. Ik zeg dit bewust omdat ik in dit huis ben blootgesteld aan de vuilste verdachtmakingen, de vuilste intriges, de gemeenste aanvallen. Hier regeerde bij uitstek de democratie in haar gemeenste vorm, hier bogen de balken van de vuile leugens, hier barstten de muren onder de druk van de huichelarij. Nooit of te nimmer mocht hier de waarheid worden gezegd, noch gehoord worden. Hier werd gekonkeld en gewroet, hier werd men, ofschoon beziel met de beste voornemens, beklad en belasterd, onteerd en gemarteld. Zo is het mij en anderen gegaan...

Veertien lange, lange jaren was ik getuige van dit politiek-schandsteekspel, veertien jaren heeft men Tegelen benadeeld en geremd, veertien jaren verknoeid....

Maar thans is het uit, nu komt er een einde aan dit alles. Het is voor de laatste maal dat de begroting behandeld wordt, wij nationaal-socialisten hebben reeds lang gebroken met het oude, u zult weldra moeten volgen. Dit oud politiek nest zal weldra dreunen onder de mokerslagen, die een einde maken aan de oude democratie, onverbiddelijk. Mogen de klanken fel in de oren klinken van hen die ik bij deze aanklaag... de bordjes zijn verhangen, voorgoed.'

Zijn twee machtigste opponenten uit het arbeiderskamp, de vakbondsbestuurders Jacobs en Hovens, moeten het persoonlijk ontgelden, omdat zij volgens hem aan de wieg van de vermaledijde verkiezingsbrochure 'Melodrama in de Tegelse gemeenteraad' hebben gestaan:

'Deze twee komedianten hebben gemeend als pleitbezorgers te moeten optreden voor hun vrienden die in nood zitten. Zij hebben het podium van het theater betreden vergezeld van enige bijlopende keffertjes van dezelfde kleur en hebben een melodrama opgevoerd, een pronkstuk van zotternij en carnavalsviering. (...) Het uitgegeven boekje met het toneelstuk en de verdeling der rollen is door mij gedeponeerd op de

plaats waar men gewoonlijk zulk papier pleegt te bergen, met onnodige vermelding van gebruikswijze. Dit is mijn antwoord op nette manier uitgedrukt. Gij politiek-verwaanden en sociaal-verweesden! Gij hebt u tijd te verdwijnen en dient te verdwijnen van het levenstoneel. Basta!

Aan het einde van zijn toespraak richt hij zijn pijlen in het wilde weg op de bevolking in haar geheel. De aanleiding is het ingooien van de voorruit van zijn woning:

‘De ruitengooier, die mij een slag in het gezicht gaf - mij en mijn vrouw en kinderen - adviseer ik: laat het hierbij genoeg zijn. Ik zeg dit niet uit angst, doch het is een waarschuwing, want begrijp mij goed, dat bij herhaling de gemeenschap zal boeten voor u.’

Met name deze uitlatingen zullen Welters na de oorlog door de rechter zwaar worden aangerekend.

(Bronnen: GAV, arch. nr. 254, Gemeenteraad Tegelen, inv. nr. 18; NA, Centraal Archief voor Bijzondere Rechtspleging, inzake Welters, tribunaal Maastricht 1341 (inv. nr. 49.113) en Welters, Ministerie van Binnenlandse zaken, afdeling zuiveringen ambtenaren (inv. nr. 30.679 (2.04.67.07))

Woensdag 12 februari: SS confisqueert Missiehuis

Om tien uur 's morgens omsingelen manschappen van de SS het Missiehuis te Steyl. Opnieuw moeten alle kloosterlingen naar de eetzaal komen. Daar leest Dr. Wegener, de leider van S.D., in aanwezigheid van enkele SS-officieren een decreet voor, waarin staat dat de drukkerij van het Missiehuis op staande voet zal worden gesloten. Tevens wordt het totale vermogen van de congregatie en de drukkerij in beslag genomen. Als reden wordt opgegeven de uitgave van een gebedenboekje voor Duitse soldaten en een weekblad, die niet voldoen aan de nationaalsocialistische ideologie. Verder wordt bepaald dat er met onmiddellijke ingang SS-troepen in het hoofdgebouw zullen worden ondergebracht, dat de paters voor het einde van de middag leeg moeten opleveren. Ook de

In Steyl gelegerde SS'ers die zich verkleedden in een priestertoog of jurk.

gebouwen van het Generalaat en Noviciaat worden gevorderd. Er zit voor de paters, broeders en novicen niets anders op dan te verhuizen naar het St. Gregoriushuis aan de overzijde van de straat. Daar is echter hoogstens voor 200 en geen 350 personen plaats. Als rector Miss dit tegen de bevelvoerende officier zegt, antwoordt deze: 'Es geht. Es muss gehen! Anderswo ist er auch gegangen und wenn der Platz nicht reicht, nehmen die Nachbarn die übrigen auf!'

Met man en macht wordt er verhuisd. Voor tientallen paters en broeders is geen plaats en blijft niets anders over dan naar Duitsland terug te keren, paters en broeders naar kloosters, novicen naar hun families. Er zijn grote reiskosten mee gemoeid voor in totaal een bedrag van 2073 DM, die via de Gemeente Tegelen bij de dienst Bezettingsschade in Amersfoort worden gedeclareerd.

Meester Verstraelen schrijft in zijn dagboek over een geweldige consternatie in het Missiehuis en op Steyl. Twee maanden lang zullen de SS'ers in het Missiehuis blijven. In die tijd shockeren ze de overgebleven broeders en paters door hun gedrag. Niet alleen laten ze beslag op hun voedselvoorraden en eisen ze van hen dat zij voor hen

koken, maar ze steken ook de draak met allerlei religieuze gebruiken, dossen zich als vrouwen en priesters uit en gaan als wilden tekeer in het beeldendepot en in de kerk van het Missiehuis, waar ze beelden en altaren vernielen.

Na het vertrek van de SS'ers worden er geneeskundige troepen gelegerd, om precies te zijn een Sanitäterausbildungsschule van de Luftwaffe, Feldpostnummer L 17798. De confiscatie van de gebouwen duurt tot aan het einde van de oorlog. In de loop van 1943 wordt ook de drukkerij gevorderd.

Nog tijdens de oorlog vraagt de leiding van het Missiehuis een schadeloosstelling. Ze hebben het geld hard nodig, want door het stilleggen van de drukkerij en het opheffen van het noviciaat, missen ze belangrijke inkomsten. Op 28 december 1943 declareren ze een bedrag van ruim fl. 43.000 en op 22 augustus 1944 nog eens ruim fl. 10.000. Hiervan wordt twee derde uitbetaald. Het ontbrekende bedrag wordt na de oorlog gedeclareerd bij het Commissariaat voor Oorlogsschade.

Bronnen: J.M.H. Verstraelen: *Dagboek Verstraelen, Oorlogsherinneringen van 10 mei 1940 tot 26 juni 1945* (Venlo 2020), p. 26; O. Miss.: *Steyl im Kriege*, in: *Zur Geschichte von St. Michaël in Steyl* (Rome 1980), p. 23 e.v.; GAV, arch. 243, inv. nr. 5654)

Donderdag 14 februari: SS ook in gebouw St. Josephklooster

Een dag na de vordering van het Missiehuis vordert de SS - Dienststelle Feldpostnr. 335404 A. volgens de stukken - een of meer gebouwen van het Sint Josephklooster aan de Waterloostraat. Men wil het gebruiken als ziekenhuis. De inkwartiering duurt tot 14 april. Op 1 juni stuurt burgemeester Pesch aan de Wehrmachtbezirksverwaltung in Nijmegen een verzoek om vergoeding van de diverse beschadigingen aan de inventaris ingevolge het Besluit op de bezettingsschade. Het klooster ontvangt hierop een bedrag van f. 66,96.

Meester Verstraelen schrijft op deze dag in zijn dagboek: 'Nieuwe troepen (Oostenrijkers) zijn aangekomen in 't Missiehuis. De novicen en vele broeders uit Steyl vertrokken. In de avond van 14 en morgen van 15 Febr. zoeklichten, bommen en afweergeschut.'

(Bronnen: GAV, archn.nr 243, inv. 5654 en 5655; J.M.H. Verstraelen: *Dagboek Verstraelen, Oorlogsherinneringen van 10 mei 1940 tot 26 juni 1945* (Venlo 2020), p. 26)

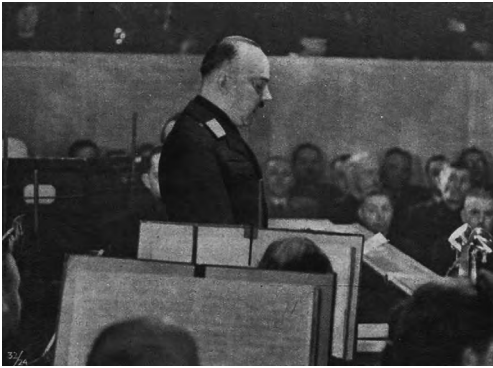
Zaterdag 15 februari: beëdiging NSB-gouverneur

Op deze dag vindt de beëdiging van de nieuwe commissaris van Limburg plaats, Max Graaf de Marchant et d'Ansembourg. Alle burgemeesters van Limburg zijn naar Maastricht ontboden, waar hij hen tijdens zijn installatierede (in partijuniform!) op het hart drukt dat het met de broodroof, laster en achterstelling van nationaalsocialisten in welke vorm ook, in Limburg gedaan moet zijn.

D'Ansembourg is op 18 januari 1894 te Gulpen geboren als zoon van een rijke Limburgse edelman, die ook Tweede Kamerlid was. Op zijn achttiende laat hij zich naturaliseren tot Pruisisch staatsburger en vecht in de Eerste Wereldoorlog als oorlogsvrijwilliger mee in het Duitse leger. Na de oorlog werkt hij bij een bank in Rotterdam en Amsterdam en in 1923 wordt hij beambte bij de Staatsmijnen. Twee jaar later wordt hij voor de Rooms-Katholieke Staatspartij burgemeester van Amstenrade. Daarnaast is hij van 1927 tot 1930 voor diezelfde partij lid van de Limburgse Provinciale Staten. In 1933 sluit hij zich aan bij de NSB. Omdat het ambtenaren verboden is lid van de NSB te zijn, moet hij in 1934 terugtreden als burgemeester van Amstenrade. Vanwege dat lidmaatschap wordt hij later als lid van de RK Kerk geëxcommuniceerd. Bij de Statenverkiezingen van 1935 komt hij voor de NSB in de Provinciale Staten en in de Eerste Kamer en

H.Hartplaat waarop door SS'ers met de bajonet is geoeffend.

Max Graaf de Marchant et d' Ansembourg spreekt (in NSB-uniform) bij zijn ambtsaanvaarding als Commisaris der Provincie op 15 februari 1941.

twee jaar later in de Tweede Kamer, waar hij tot 10 mei 1940 fractievoorzitter van de NSB is.

Als gouverneur van Limburg komt d'Ansembourg in een betrekkelijk warm NSB-nest terecht, ten minste waar het Zuid-Limburg betreft, want de NSB scoort daar relatief het beste. Bij de Provinciale Statenverkiezingen van 1935 krijgt deze partij, die voor het eerst aan verkiezingen meedoet, in

heel Nederland 7,9 procent van de stemmen, maar in Limburg 11,69 procent, die voor een groot deel afkomstig zijn uit het zuidelijk deel van de provincie, waar in sommige plaatsen 20 tot 25 procent van de kiezers op de partij stemt.

Bronnen: J.M.H. Verstraelen: *Dagboek Verstraelen, Oorlogsherinneringen van 10 mei 1940 tot 26 juni 1945* (Venlo 2020), p. 26; S. Vellenga, *Katholiek Zuid Limburg en het fascisme. Een onderzoek naar het kiesgedrag van de Limburger in de jaren dertig* (Maastrandse Monografieën, 19 (Assen 1975); *De Tijd* van 16 februari 1941; volledige tekst van de toespraak in GAV, arch. nr. 228, Gemeentesecretarie Venlo, inv.nr. 38)

Dinsdag 18 februari en woensdag 19 februari: vordering klooster Blauwe Zusters en diverse woonhuizen.

Op deze dagen vordert luitenant Störtz van de Feldposteinheit 33540A van de Waffen-SS het Herr Jesuklooster te Steyl op – in de volksmond bekend als het klooster van de Blauwe zusters – en brengt daar over 2/3 van het klooster 330 manschappen en acht officieren, c.q. onderofficieren onder. Deze inkwartiering duurt tot 6 april 1941. Op 7 mei maakt hoofdinspecteur van politie C. Wolf hiervan een proces-verbaal op. De reden hiervan is dat Störz aan de zusters beloofd heeft een inkwartieringsbiljet op te maken, maar dit niet

heeft gedaan, terwijl hij wel een schadeloosstelling van fl. 22,- per dag in het vooruitzicht heeft gesteld. Bij het verbaal gaan lijsten van gebruikte vertrekken en voorwerpen. Wolf zegt Störtz persoonlijk te kennen, hij is kommandant van de Vortruppe van de Waffen-SS. Ook de kommandeur van dit onderdeel van de Waffen SS, Major Dern, kent hij.

Vanaf begin april begint een nieuwe inkwartiering die duurt tot in september 1944. Uit juli van dat jaar dateert een verzoek om een rijksbijdrage in de schadeloosstelling, zoals ook het Missiehuis mocht ontvangen, en een rekening van het St. Jozefhospitaal voor de verpleging van enkele zusters.

Eveneens op 18 en 19 februari vordert luitenant Störtz twee woonhuizen, te weten van G. W. V. Arntz aan Venloscheweg 7 en A. Kreykamp aan Sint Michaëlstraat 1, terwijl hij in het huis van G.C.M van Maarsseveen aan Venloscheweg 3 allerlei spullen aanwijst die hij nodig heeft voor de inrichting van een officierscasino in hotel-restaurant De Kroon (later Het Witte Huis).

De inkwartiering in het eerste huis duurt tot 25 april 1941. Na afloop blijken er allerlei dingen beschadigd, vernield of vermist te zijn. Voor het beschadigde of vernielde meubilair dient burgemeester Pesch namens dhr. Arntz op 1 juni een verzoek tot schadeloosstelling in bij de bezettingsautoriteiten. Er zijn geen stukken waaruit blijkt dat de schade vergoed is.

Van de inbeslagname in het huis van dokter Van Maarsseveen maakt inspecteur C. Wolf op 8 december 1941 een proces-verbaal op met een lijst van beschadigde meubels. Dit verbaal stuurt burgemeester Pesch op 11 december in naar het Departement van Binnenlandse Zaken, dat hem bericht dat een regeling voor oorlogsschade in voorbereiding is. Er zijn geen stukken waaruit blijkt dat de schade vergoed is. In de nacht van 15 op 16 augustus wordt dit huis tijdens een bombardement ernstig beschadigd: zie daar.

Ook de buurman van Van Maarsseveen de heer Teeuwen-Marres treft hetzelfde lot. Ook daar wijst Störz spullen aan voor het officierscasino in De Kroon, die later beschadigd worden aangetroffen,. Hiervan maakt inspecteur C. Wolf op 1 november 1941 proces-verbaal op.

De inkwartiering in het huis van Andreas Kreykamp duurt tot 30

De door de Duitsers gevorderde villa Kreykamp in Steyl.

september. Over deze periode wordt de fictieve huurwaarde gedeclareerd, die deels wordt vergoed. Of er iets beschadigd, vernield of vermist is blijkt niet uit de stukken.

Vanaf 7 juni wordt ook het huis van J.H.J. (Jozef) Kreykamp op Michaëlsstraat 4 gevorderd, dat bij de Duitsers in gebruik blijft tot aan het einde van hun oorlog en als hun hoofdkwartier in Steyl kan worden beschouwd. Als zodanig komt het regelmatig voor in het dagboek van Meester Verstraelen. Zo schrijft hij op 9 september 1941: *'In de villa van Jozef Kreykamp hoor ik de piano der D. officieren spelen.'* En op 15 december 1943: *'De villa van Jozef*

Kreykamp is ook weer door D. militairen bewoond.' Idem op 8 februari 1944: *'Vanavond heb ik 3 secties Duitse soldaten zingend op marsch horen gaan richting villa's Kreykamp.'* En op 6 juni 1944, D-day: *'In Steyl waren omstreeks vijf uur een paar D. soldaten onder de struiken in de tuin van de villa van Sef Kreykamp loopgraven aan 't maken. Voor de villa van Sef Kreykamp liep op de straat 'n Duits soldaat met 'n handmitrailleur met speurende blik op en neer.'* Op 7 juni 1944, als het aan burgers verboden is zich in de buurt van Duitse steunpunten te komen, noteert hij: *'Marianne Roukens is hier. Ze is benieuwd of ze ook door de D. wacht tegenover de villa van Kreykamp doodgeschoten wordt.'* En op 26 december 1944: *'Bij Kreykamp waren de D. gisteren een varken aan 't slachten.'* Ten slotte op 7 juni 1945: *'Ook vernemen we dat Josef Kreykamp, zoon v. fabrikant Kreykamp, in D. door een Am. soldaat is doodgeschoten. Hij permitteerde zich n.l. om in D. op jacht te gaan en is toen door een Am. door een kogel in zijn hoofd dodelijk getroffen.'*

(Bronnen: GAV, archn.nr 243, inv. 5654 en 5655; J.M.H. Verstraelen: *Dagboek Verstraelen, Oorlogsherinneringen van 10 mei 1940 tot 26 juni 1945* (Venlo 2020))

Dinsdag 25 en woensdag 26 februari 1941: Februaristaking

Meester Verstraelen heeft het nieuws over een algemene staking in Amsterdam ook vernomen en schrijft: *'Groote staking in Amsterdam'* en *'We vernemen dat in Amsterdam staking en relletjes zijn uitgebroken.'* Onder leiding van communistische arbeiders wordt er in Amsterdam gestaakt tegen de Jodenvervolging. De staking slaat over naar verschillende plaatsen buiten Amsterdam, zoals Hilversum, maar niet verder. De staking wordt door de Duitsers met geweld neergeslagen. De Communistische Partij Holland eist de verantwoordelijkheid van de staking op en dat is wellicht de reden dat twee dagen later in Tegelen twee mannen worden gearresteerd, die - terecht of ten onrechte - als voormalige sympathisanten van de CPH werden beschouwd: zie hieronder bij 28 februari.

Overigens bericht de *Tegelsche Courant* ook over de relletjes die elders in het land plaatsvinden, waaronder in Amsterdam, maar zonder op de achtergronden ervan in te gaan. Uitdrukkelijk waarschuwt men voor het gevaar dat ze leiden tot Duitse tegenmaatregelen.

(Bronnen: J.M.H. Verstraelen: *Dagboek Verstraelen, Oorlogsherinneringen van 10 mei 1940 tot 26 juni 1945* (Venlo 2020), p. 26; B. Sijes: *De Februaristaking* (eerste druk 1954, meerdere herdrukken); *Tegelse Courant* van 26 februari 1941)

Vrijdag 28 februari: aanhouding H.J.J. Janssen en P. J. Sijbers op last van de Sicherheitsdienst

Op deze dag wordt H.J.J. Janssen door twee Tegelse politieagenten aangehouden op weg naar huis en meegenomen naar het bureau. Er bestaat een kopie van het verslag van deze aanhouding door Janssen zelf. Daarin dateert hij zijn aanhouding op maart 1941, maar volgens het register op de processen verbaal van de Gemeentepolitie Tegelen moet dit hebben plaatsgevonden op 28 februari 1942.

In dit verslag zegt Janssen dat de agenten die hem aanhouden zeggen dat hij lid is van de C.P.H. (Communistische Partij Holland) en zich in 1939 voor deze partij bij de gemeenteraadsverkiezingen kandidaat heeft gesteld. Janssen ontkent dit en zegt dat hij slechts tot 1936 lid is

geweest en zich in 1935 kandidaat stelde voor deze partij. Daarop vragen ze hem te zeggen hoeveel leden de plaatselijke C.P.H.-afdeling telt. Hij gaat hier niet op in en verklaart naar huis te willen gaan, waarop de agenten hem te kennen geven dat ze handelen in opdracht van een Duitse instantie, die hem ook een verhoor willen afnemen. Intussen wordt zijn vriend P.J. Sijbers binnengebracht. Ook hij staat bekend om zijn uitgesproken meningen, al had hij volgens zijn moeder de laatste vijf jaar niet meer aan politiek gedaan. Waarschijnlijk hebben plaatselijke NSB'ers de Duitsers op hen opmerkzaam gemaakt, om niet te zeggen hen bij de Duitsers aangegeven, van de Duitsers mag immers niet aangenomen worden dat ze zo goed zijn ingevoerd in de Tegelse samenleving dat ze dit kunnen weten, maar er zijn in dit verband nooit namen van mogelijke aangevers in verslagen opgedoken.

Piet, alias De Witte van, Sijbers

Janssen wordt weggeleid en opgesloten in een cel. Na een half uur wordt Sijbers in de belendende cel opgesloten. De morgen daarop worden ze met twee mensen in een taxi naar Maastricht gebracht, waar ze door de Sicherheitspolizei worden verhoord. Aansluitend worden ze naar de gevangenis in Maastricht gebracht, waar ze 'na een maand honger en kou en verdere ontberingen plotseling geheel onverwacht de vrijheid terugkregen.': zie 26 juni.

(Bronnen: zie bij 26 juni.)

Zondag 2 maart: Duits vlagvertoon

Meneer Verstraelen schrijft dat op het Missiehuis Duitse vlaggen hangen, verschillende hakenkruisvlaggen en één zwarte vlag met de SS-teken. Door de wind zijn er veel stukgewaaid. Of de vlaggen

daar al langer hangen, schrijft hij niet. Het kan zijn dat de SS'ers vlaggen omdat de dag tevoren Bulgarije zich bij het Driemogendhedenpact van Duitsland, Japan en Italië heeft aangesloten en het Duitse leger die morgen het land is binnengetrokken.

(Bronnen: J.M.H. Verstraelen: *Dagboek Verstraelen, Oorlogsherinneringen van 10 mei 1940 tot 26 juni 1945* (Venlo 2020), p. 27)

Donderdag 13 maart: invoering persoonsbewijzen

Het college van B&W bespreekt een ambtelijke notitie over de invoering van de persoonsbewijzen, een verplichting die de landelijke overheid aan de gemeente heeft opgelegd. Het persoonsbewijs komt in de plaats van de bestaande persoonskaart.

Het is een logistieke operatie van formaat die erg veel werk met zich meebrengt. De eisen die aan het persoonsbewijs worden gesteld zijn hoog. Om te beginnen moet iedere inwoner vanaf 15 jaar zich twee foto's op het gemeentehuis moeten melden, een foto en face en een foto half en profil, waarbij het rechteroor zichtbaar is. Aan de foto's worden hoge eisen gesteld. Kloosterzusters met kap hoeven deze niet af te doen, maar kunnen zich in overleg met hun moederoverste laten fotograferen zoals ze zich in het maatschappelijk verkeer begeven. Vervolgens moet van de persoon in kwestie de identiteit, nationaliteit, burgerlijke staat en het beroep worden vastgesteld, waarna de foto moet worden opgeplakt en het bewijs moet worden gestempeld, gewaarmerkt en gedagtekend. Met de uitreiking van elk bewijs zal ongeveer een kwartier zijn gemoeid, wat wordt geschat op een tijdsinvestering van 2065 uur. Daaraan zullen twee ambtenaren zeven maanden lang een dagtaak hebben. Bovendien zullen er een nieuwe typemachine en nieuwe opbergkasten moeten komen, die ook nog eens op een brandvrije plaats moeten komen staan.

Het gemeentebestuur heeft echter geen keus en neemt zich voor hiermee in april te beginnen. Eind november hoopt men klaar te zijn. De maand december kan dan worden gebruikt voor de uitreiking van bewijzen van personen, die niet na de eerste oproep zijn verschenen. Met de uitvoering worden belast de gemeentesecretaris J.B. Kellenaers

en de adjunct-commiezen eerste klasse A.B.J. Ewalds en A.F.J. Poell.

(Bronnen: GAV, arch. nr. 243, inv.nr. 3991)

Maandag 21 april: onrustige nacht

Meester Verstraelen schrijft dat het 's nachts geweldig rumoerig in de lucht is geweest met Duitse en Engelse vliegtuigen, twee lichtkogels, twee witte bollen. 's Morgens blijkt dat er bommen in Blerick (Boekend) zijn gevallen en dat Düsseldorf, Aken en Keulen zijn gebombardeerd.

(Bronnen: J.M.H. Verstraelen: *Dagboek Verstraelen, Oorlogsherinneringen van 10 mei 1940 tot 26 juni 1945* (Venlo 2020), p. 30)

Zaterdag 17 mei: relletjes tussen Uniesympathisanten en leden van de WA

Op de avond van deze dag komt het tot een confrontatie tussen Uniesympathisanten en leden van de WA (Weer Afdeling) van de NSB. Plaats van handeling is hoek Bergstraat en St. Jozefstraat, het precieze tijdstip rond negen uur 's avonds, als de WA'ers huis aan huis met exemplaren van hun krant, *Volk en Vaderland*, colporteren. Over de omvang en intensiteit van de relletjes lopen de meningen uiteen: aan NSB- zijde spreekt men later over een vijfhonderdtal personen, aan Unie - zijde over enkele tientallen.

Uit archiefbronnen kan het verloop van deze confrontatie gereconstrueerd worden. Deze is als volgt. De WA'ers gaan naar de Bergstraat, die als lastig, want nogal anti-NSB gezind bekend staat. Op de hoek van de Bergstraat en St. Josephstraat treffen ze Frans Jentjens aan, die daar met zijn ouders woont. Ze bieden hem het blad te koop aan, waarop Jentjens zich afkeert en geen notie van de WA-man neemt. Een viertal WA'ers beweert echter dat Jentjens geroepen heeft: 'Ik hoef die rotkrant van die rotpartij van jullie niet!' of iets in die trant. In elk geval komt het binnen de kortste keren tot een gevecht tussen Jentjens jr. en zijn ouders aan de ene kant en de WA'er aan de andere kant, daarbij gadegeslagen door enkele burgers, die de WA-

Theo de Zwart herstelt in het ziekenhuis van de steekwonden die hem zijn toegebracht. Boven zijn bed het vaantje van de Nederlandsche Unie.

colporteurs moeten zijn gevolgd. Al snel krijgen beide partijen versterking. Inmiddels hebben de Uniesympathisanten zich voorzien van voorwerpen, die als slagwapens gebruikt kunnen worden. Daarmee wordt volgens de WA'er één hunner flink toegetakeld: hij krijgt een klap met een hamer op zijn hoofd en valt hevig bloedend op de grond. De leider van de WA besluit hierop iemand naar de marechausseekazerne aan de Engerstraat te sturen en hulp te vragen, maar daar houdt men de boot af. Hetzelfde doet inspecteur C. Wolf van de Tegelse politie, die poolshoogte komt nemen. Er zit voor de

WA'er dan ook niets anders op dan de straat uit te rennen en zich op het trottoir aan de overzijde van de Grotestraat te hergroeperen. Daar worden ze gezien door hun leider Welters, die op berichten dat er hevig geknokt wordt tussen WA'er en burgers naar Plein 1817 is gelopen. Vanuit het daar gelegen hotel Geisler belt hij zijn vrouw op en laat haar majoor Hetterscheid van de Rijksveldwacht te Venlo opbellen met het verzoek tussenbeide te komen. Toevallig heeft Hetterscheid bezoek van de opperwachtmeester van de Venlose marechaussee, Roselle, en samen besluiten ze te fiets naar Tegelen te gaan. Ook de vendelcommandant van de Venlose WA, J. Berendsen, later bekend als 'de schrik van Venlo', wordt op de hoogte gesteld. Deze gaat ook op de fiets naar Tegelen. Ten slotte belt Welters nog burgemeester Pesch op. Hij weet dat deze een paar honderd meter verderop in

Paviljoen Modern, het hotel-restaurant van de familie Lucker, zit te dineren. Welters acht het de taak van Pesch als hoofd van de politie om in te grijpen, of tenminste inspecteur Wolf daartoe aan te zetten. Pesch weigert aan zijn verzoek te voldoen en treedt niet op, tot groot ongenoegen van Welters, die hierover later uitgebreid zijn beklag doet bij de Duitse autoriteiten. Inmiddels zijn de schermutselingen in een nieuwe fase beland. Als de WA'ers zich ter hoogte van de Grotestraat hebben hergroepeerd, is naar hun zeggen de sigarenwinkelier Jean Ehren, die zo'n twintig meter verder op de hoek van de Spoorstraat en de Tabaksstraat woont, met een knuppel naar buiten gekomen en heeft één van hen een klap verkocht. Daarop gaan ze Ehren te lijf. Inmiddels zijn er van alle kanten mensen toegestroomd. Per slot van rekening is het zaterdagavond en nog licht. De mensen hoeven pas rond elf uur thuis te zijn, want dan gaat de verduistering pas in. Vanaf de winkel van Ehren verplaatst het gewoel zich naar de elektrowinkel van de familie Zwart in de Grotestraat. Daar houdt een NSB'er de zoon des huizes, Theo Zwart, tegen als die bij Ehren poolshoogte wil gaan nemen. Er ontstaat een gevecht, waarbij de bril van de jongen op de grond valt. De NSB'er, die zelf klant is bij de firma Zwart, raapt hem op en loopt ermee de winkel in, waar vader Zwart hem om opheldering vraagt. Daarbij wordt er opnieuw geknokt, ditmaal tussen de NSB'er en de vader. Mevrouw Zwart bedenkt zich geen moment, pakt een strijkijzer uit haar winkel en slaat daarmee de belager van haar man op zijn hoofd. Van alle kanten komen mensen toegelopen. In het gewoel dat nu ontstaat, worden zowel Zwart jr. als zijn moeder met een mes gestoken, in de rug, respectievelijk de onderarm. De omstanders dringen op en drijven de WA'ers in het nauw. In kleine plukjes staan ze bij elkaar. Juist op dat moment komt vanuit de Roermondseweg de SS'er Schönhals, het hoofd van de Sicherheitspolizei (SIPO) te Maastricht, in zijn auto aanrijden. Volgens generaal-majoor Hetterscheid is hij toevallig op doorreis. Bij de aanblik van de ongeregelde heden stopt hij, stapt uit en begint bevelen in het Duits te roepen. Geschrokken deinst de menigte terug. Intussen verschijnen vanuit Venlo de fietsende Berendsen, Hetterscheider en Roselle. Nu is het pleit beslecht en verspreiden de burgers zich, verschillende WA-mannen met bebloede koppen en

kapotte tanden achterlatend.

Op grond van de relatief grote opkomst van de Tegelse WA op die avond en de vrijwel gelijktijdige aankomst in Tegelen van generaal-majoor Hetterscheid vanuit het zuiden en Berendsen, Hetterscheider en Roselle vanuit het noorden maakt burgemeester Pesch op dat Welters het gebeuren heeft geënceneerd. Hij spreekt dan ook van een coup de théâtre die was bedoeld om hem in diskrediet te brengen en de schijn te wekken dat hij niet op zijn taak was berekend.

(Bronnen: in het Duits gestelde proces-verbalen van betrokken WA'ers, opgemaakt door de NSB'er Hetterscheid, majoor van de Rijksveldwacht te Venlo, en kennelijk bedoeld voor de Sicherheitspolizei te Maastricht. Deze maken als bewijsstukken deel uit van de stukken van het naoorlogse proces tegen M. Welters voor het Tribunaal te Maastricht (CABR. te Den Haag); in het Nederlands gestelde proces-verbalen van overige betrokkenen, zijnde niet-WA'ers, door hoofdagent van politie Van Hinthem na de oorlog opgemaakt ten behoeve van het proces tegen Welters voor het Tribunaal in Maastricht (CABR te Den Haag); een verklaring van F. Pesch voor datzelfde Tribunaal en in een onderhoud met de commissaris-generaal van Justitie tijdens de oorlog; het verslag van Rode-Kruismedewerker M. (Theo) Raeskin in diens kroniek Oorlogsjaren, opgenomen in P.J.W. Poeth: Zij kwamen en gingen (Tegelen 1985); geciteerd in: W. Kurstjens: Tegelen in de Tweede Wereldoorlog (Venlo 2005), p. 23-27)

Zondag 18 mei: instelling samenscholingsverbod

Naar aanleiding van de ernstige ongeregelde heden tussen W.A. en burgers van de vorige dag kondigt burgemeester Pesch een samenscholingsverbod af. Volgens de gemeentewet is hij verplicht de commissaris in de provincie Limburg (niet meer: 'commissaris van de Koningin') hiervan op de hoogte te stellen. In zijn brief aan hem van dezelfde dag schrijft hij wat de aanleiding is geweest en dat hierbij verschillende personen gewond zijn geraakt. Het is de tweede keer in zijn loopbaan als burgemeester van Tegelen dat hij zo'n verbod moet afkondigen. De eerste keer was op 28 maart 1930, toen er relletjes uitbraken naar aanleiding van de zogenaamde Uitsluiting in de metaalindustrie. Dat verbod werd pas na enkele maanden ingetrokken. Nu gebeurt dit al na een paar dagen, op 20 mei. Daartussen zit nog de bekendmaking dat het verbod niet geldt voor

Huize Gusto

personen die de Duitse nationaliteit bezitten.

(Bronnen: GAV, arch. nr. 243, Gemeentesecretarie Tegelen, inv. nr. 3888)

Zondag 1 juni 1941: confiscatie Huize Gusto

Op deze dag vorderen de Duitsers Huize Gusto, het monumentale woonhuis van het echtpaar Smulders, waar dan nog alleen zijn weduwe S.D.E. Struben woont. P. Smulders was directeur van het verderop gelegen Canoy-Herfkens. Ze blijven hier tot eind augustus 1943. Op 3 december wordt het gebouw tijdens de bevrijding van Blerick door Engelse granaten getroffen en brandt tot de grond toe af.

(Bronnen: GAV, arch. 243, inv. nr. 5655, M.A. Michiels: *Tegelen en Steyl in oude ansichten* (Zaltbommel 1997), nr. 13)

Zondag 22 juni: Duitsland valt Rusland binnen.

Op deze dag noteert Meester Verstraelen in zijn dagboek: *‘Als we uit de kindermis komen horen we dat Duitsland en Rusland in oorlog zijn. Op de Duitse radio wordt een uiteenzetting van de ogenblikkelijke toestand gegeven. Er wordt gewaarschuwd tegen buitenlandse valschermspringers, en er worden reeds gevechten aan de Oostpruisische grens weergegeven. Mooi, heet weer. Memento: Op 22 juni 1815 werd Napoleon naar Sint-Helena verbannen.’*

Verstraelen geeft er blijk van de geschiedenis goed te kennen. De vermelding van de verbanning van Napoleon naar Sint-Helena lijkt niet toevallig. Net als Hitler liep ook Napoleons veldtocht tegen

Rusland in 1812 op een echec uit.

(Bronnen: J.M.H. Verstraelen: *Dagboek Verstraelen, Oorlogsherinneringen van 10 mei 1940 tot 26 juni 1945* (Venlo 2020), p. 32)

Dinsdag 24 juni: ‘Heil Moskou’-geroep bij ijzergieterij Hekkens

Een groepje jonge arbeiders staat buiten voor de fabriek van ijzergieterij Hekkens als daar een auto van de Duitse Weermacht voorbijkomt met Duitse militairen. De jongens roepen ‘Heil Moskou’, waarop de auto stopt, de militairen uitstappen en de jongens aanhouden en hen overbrengen naar Maastricht, waar ze ter beschikking worden gesteld van de S.D. (Sicherheidsdienst), die hen overbrengt naar het Huis van Bewaring aldaar. De volgende dag komt één van hen, J.H. Holtman uit Blerick, alweer vrij, om echter op vrijdag 27 juni opnieuw opgepakt te worden en in het Huis van Bewaring terecht te komen.

Op 30 juni en 1 juli informeert de Commissaris van de Koningin bij de burgemeester van Venlo of hij weet of de jongens al op vrije voeten zijn, en zo nee, of hij daartoe de benodigde stappen heeft ondernomen. Daarop licht de burgemeester de commissaris van politie in, die M. Geurts, politieagent te Venlo eropuit stuurt om met Holtmans moeder te gaan praten. Dit gesprek vindt plaats op 9 juli 1941. De moeder zegt het ‘hard’ te vinden wat hen als gezin overkomt, temeer omdat hun zoon nu geen geld binnenbrengt. Hoe het J. Holtman en de andere jongens is vergaan, is onduidelijk.

(Bronnen: Brieven van CdK aan Burgemeester van Venlo op 30 juni en 1 juli 1942, in: Kabinet van de Commissaris in de Provincie Limburg onder nr. 2010 en 2003, en Rapport betreffende J.H. Holtman, nr. 2018 a, in Commissariaat van Politie Venlo, *inv. nr.?* G.A.V. Venlo)

Woensdag 25 juni: hernieuwde aanhouding van P. J. Sijbers

Op deze dag wordt P.J. Sijbers, alias *De Witte van Sijbers*, opnieuw aangehouden. Van beide aanhoudingen bestaat een verslag, en wel van zijn ouders. Het verslag valt uiteen in twee delen. Het eerste deel

gaat over de aanhouding op 28 februari en komt overeen met dat van zijn kameraad Janssen: zie daar. Het tweede deel gaat over diens hernieuwde aanhouding op de morgen van 25 juni. Deze datum komt overeen met die in het voornoemde politieregister. Volgens de Tegelse agent die hem komt ophalen, zitten de Duitsers erachter. 'De Duitse meesters hadden maar één uur de tijd gegeven,' aldus Sijbers' moeder, die vervolgt: *'Een half uur later zag ik mijn jongen in een auto door de Kruisstraat komen. Dat was de laatste maal dat ik mijn beste aller jongens zag. Na een half uur kwamen Van Hintem en Schoutrop terug. Ze doorzochten de kamer van mijn jongen, doch er werd niets gevonden. Mijn zoon had de laatste vijf jaar aan geen politiek gedaan.'* Het lijkt geen twijfel dat de arrestatie van Sijbers verband houdt met de Duitse inval in Rusland op 22 juni. De Duitsers zijn bang dat de communisten in West-Europa, die met Sovet-Rusland sympathiseren, zich tegen hen zullen keren en verzetsacties organiseren. Ook elders in den lande vinden er veel arrestaties plaats. De Jong heeft het over vele honderden, waarvan een derde, zo'n 250, in Duitse kampen zijn gestorven. ,

Waarom ze wel Sijbers opnieuw oppakken, maar zijn vriend Janssen niet is onduidelijk.

Moeder Sijbers: *'Na een week van onrust kreeg ik eindelijk een briefkaart uit Schoorl. Hier heeft hij 10 weken gevangen gezeten. Toen werd hij naar Amersfoort (bedoeld wordt hier kamp Amersfoort, W.K.) gebracht en verbleef hier 6 weken. Toen, op 21 november, kreeg ik vanuit Venlo bericht dat Piet 2 dagen tevoren met een transport van 200 ongelukkigen was weggevoerd, waarschijnlijk naar Duitsland. Dit bericht was door medegevangenen met behulp van anderen uit het kamp gesmokkeld. Na vanaf half oktober niets meer van mijn zoon te hebben vernomen en in de grootste angst en onrust te hebben geleefd, kregen wij op 9 februari de eerste brief uit Hamburg, welke 23 december was geschreven. De laatste brief die wij naar Amersfoort op 3 november geschreven hadden, vergezeld met een postwissel, kregen wij op 30 november weer retour. Hij heeft dus 4 maanden geen geld en geen post van ons ontvangen. Op 25 mei 1942 kregen wij van de Duitse overheid bericht dat onze zoon op 15 mei om 7.25 uur was overleden.'*

Beide verslagen zijn als bijlage opgenomen bij een aanklacht na

de oorlog tegen burgemeester Pesch, die in zijn antwoord hierop beweert dat hij hiermee geen bemoeienis heeft gehad en dit een zaak was voor commissaris van politie C. Wolf. Deze legt hierover verantwoording af aan de zgn. zuiveringscommissie. Het verslag van deze bespreking bevindt zich echter niet meer in het archief van de Militair Commissaris van Venlo dat bij het Rijksarchief te Maastricht berust, zodat het gissen blijft naar diens rol. Het meest waarschijnlijk is dat de Sicherheitsdienst dit als dienstorder aan hem heeft opgedragen en hij gemeend heeft het niet te kunnen weigeren.

(Bronnen: Bijlage 1 en 2 bij: Rapport aan den Militairen Commissaris te Venlo over den burgemeester van Tegelen, den heer Mr. C. Pesch (z.d., z.j.); Brief F. Pesch aan Adviescommissie Zuiveringsbesluit Burgmeesters d.d. 5 september 1945, ad 7, in: W. Kurstjens: Bescheiden inzake het boekwerk Tegelen in de Tweede Wereldoorlog in: Overige verzamelingen, nr. 8, Studies en kopieën, doos 10 (GAV) en Register op de processen verbaal van de Gemeentepolitie Tegelen (arch. nr. 238, inv.nr. 134, onder J. ; Dr. L. de Jong: *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, deel 5 (Den Haag 1974), p. 101); T. Laumans: *Oorlogservaringen* (Tegelen, 2003), p. 80)

Woensdag 2 juli: Europa tegen het bolsjewisme

De hele voorpagina van de *Tegelsche Courant* is gewijd aan het Duitse offensief tegen de Sovjet-Unie. Waarschijnlijk gaat het hier om artikelen die door pro-Duitse persagentschappen zijn verspreid en de redactie niet heeft kunnen weigeren. In het eerste artikel wordt een opsomming geven van de Duitse successen aan het Russische front en in het tweede wordt een redevoering van NSB-leider Mussert aangehaald, waarin deze vooruitloopt op een Duitse overwinning in Rusland en de Nederlandse bevolking voor ogen houdt dat men nu moet kiezen: vóór of tegen Duitsland en het nationaalsocialisme.

Op de achterzijde vermeldt de redactie dat er opnieuw Rotterdamse kinderen naar Tegelen zullen komen om hier tussen 21 juli en 10 augustus vakantie te houden en aan te sterken. Wie dat wil kan een kind opnemen.

Verder worden allerlei maatregelen van de distributiedienst vermeld, zoals de invoering van een nieuwe vleesbon, een regeling voor zeepdistributie, de distributie van fietsenbanden en vaste

brandstoffen. Ook de nieuwe zuivelprijzen komen aan de orde. Ten slotte zullen per 1 juli ook gas en elektriciteit worden gerantsoeneerd. Deze maatregelen moeten een besparing van 25% van het totale verbruik opleveren.

Het Rijkscommissariaat laat bekend maken dat Wilhelmina van Oranje-Nassau heult met de Sovjets en gelast daarom alle afbeeldingen van leden van het Huis van Oranje-Nassau uit alle overheidsgebouwen te verwijderen.

IJzergieterij Doesborgh & zonen en kleiwarenbedrijf Russel-Tiglia plaatsen advertenties voor jongeren die opgeleid willen worden tot zandvormers en kernmakers, resp. arbeiders voor het ringovenbedrijf. Kennelijk is er nog volop werk.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van woensdag 2 juli)

Dinsdag 1 juli: rantsoenering elektriciteit

Op deze dag wordt de regeling inzake rantsoenering van gas en elektriciteit vastgesteld: deze wordt bepaald op 75% van het gemiddeld verbruik per jaar. Hiervan kan gemotiveerd worden afgeweken, bijvoorbeeld bij fabrieksuitbreidingen. Door middel van circulaires wordt aangegeven voor welke bedrijven, beroepen (b.v. doktoren) en instanties dat geldt. De controle vindt plaats aan de hand van de meterstanden.

(Bronnen: GAV, arch. 243, inv.nr 5652)

Zaterdag 5 juli: uitreiking persoonsbewijzen verloopt niet soepel

Volgens de *Tegelsche Courant* verloopt de uitreiking van persoonsbewijzen op de gemeentesecretarie niet steeds even soepel. Verschillende mensen die zijn opgeroepen, zijn niet verschenen. Dit zal hen op een boete te staan van fl. 2,- komen te staan. Verder hebben sommige mensen geen goede pasfoto bij zich. Hiervoor gelden heel precieze eisen, die nog eens nadrukkelijk worden vermeld.

Verder maakt de redactie bekend dat er een registratie zal komen van

de opbrengst van volkstuintjes, te beginnen met de aardappeloogst. De opbrengst zal laag worden ingeschat, zodat het de moeite blijft lonen zo'n tuintje te hebben. Verder geldt er een vrijstelling voor tuintjes kleiner dan 1 are. Voor grotere tuintjes geldt voor elke are extra een reductie van honderd kilo aardappelen op het aardappelrantsoen van de komende periode.

Ten slotte wordt bijna driekwart pagina gevuld met mededelingen van de distributiedienst, waaronder een uitputtende lijst van producten met vermelding van soort bonkaarten en de periode waarin deze geldig zijn. Ook wordt er gewezen op de mogelijkheid van toeslagkaarten voor zware en zeer zware arbeid.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van zaterdag 5 juli)

Woensdag 9 juli: inlevering metalen

De richtlijnen voor de inlevering van metalen worden bekend gemaakt. Inleveringsplichtig is ieder publiekrechtelijk lichaam, iedere natuurlijke persoon en iedere rechtspersoon. Voorbeelden van in te leveren voorwerpen worden in alfabetische volgorde opgesomd: asbakken, beeldjes, bestekken, bloembakken, bloemenstandaards, boekensteunen, bonbonschalen, etc.

Verder staat in de krant dat nu ook jam en stroop op de bon komen.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van woensdag 9 juli)

Zaterdag 12 juli: voetbalcompetitie aan banden

Tussen de berichten over de strijd aan het oostfront, een oproep om toe te treden tot de SS en een kritisch commentaar op het driemanschap van de Nederlandse Unie, dat geen partij wil kiezen voor de nieuwe orde in Europa, staat op de voorpagina van de *Tegelsche Courant* een artikel over de Heierse kermis, die dit jaar voor het eerst sinds het begin van de oorlog weer zal plaatsvinden, maar nu in de zomermaanden, waarin het 's avonds lang licht is en men niet 'in het zakkedonker deze festiviteit hoeft te gaan opzoeken.'

Verder wordt bekend gemaakt dat ook het dragen van oude

uniformknopen met de afbeelding van de Nederlandse leeuw is verboden. Ook mogen er geen voetbalwedstrijden in serie meer worden gespeeld. Alleen de lopende promotie- en degradatiewedstrijden mogen worden afgewerkt. Opnieuw publiceert de distributiedienst een complete lijst van gerantsoeneerde artikelen.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van zaterdag 12 juli)

Woensdag 16 juli: inlevering metalen

De burgemeester maakt bekend dat er oproepen op naam zijn verstuurd naar alle inwoners van Tegelen om op donderdag 17 juli of vrijdag 18 juli metalen voorwerpen in te leveren.

Verder maakt de distributiedienst bekend dat er geen thee meer mag worden verkocht: *'Aan alles komt een einde - ook aan de grootste voorraad.'* Omdat er ook al geen koffie meer is, zal met het in de toekomst moeten doen met surrogaten.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van woensdag 16 juli)

Zaterdag 19 juli: pleidooi voor volkse toneelkunst

De secretaris van het Tegelsch Toneel, A.H.H. Janssen, pleit in een ingezonden brief in de *Tegelsche Courant* voor het opgaan van alle toneelverenigingen in de Nederlandse Amateur Toneel Unie (NATU). Deze zal eraan bijdragen dat *'het hedendaags toneelleven met stukken moet komen die de mensen doen opschrikken uit hun gezapige rust en zelfgenoegzaamheid. Van regeringswege wil men ook iets met het amateurtoneel, hoewel dat nog niet in grote lijnen is omschreven. Men kan er zeker van zijn dat van deze zijde opgetreden zal worden tegen ontaarde, onvolkse en onnationale kunst.'*

Het heeft er alle schijn van dat de secretaris vooruitloopt op de oprichting van de Nederlandse Kultuurkamer. In elk geval neemt hij een stukje onvervalste nationaalsocialistische terminologie over: *'ontaarde kunst.'*

Uit de editie van woensdag 23 juli blijkt dat er in Tegelen een

bijeenkomst van Limburgse toneelverenigingen heeft plaatsgevonden en er verschillende verenigingen hebben besloten tot de NATU toe te treden.

Op woensdag 13 augustus kondigt hij aan dat het Tegelsch Toneel Anton Coolens: Kinderen van ons volk wil opvoeren. Het is volgens hem *'de eerste keer dat een Tegels toneelgezelschap het heeft aangedurfd de zeden en gewoonten van een streekeigen ten tonele te brengen (...), een terrein dat door velen wederrechtelijk wordt betreden, omdat het maken van goede, gezonde, volkse toneelstukken lang niet ieders werk is.'*

Overigens lijkt de NATU niet in Duits vaarwater te zijn gekomen, omdat ze na de oorlog onder dezelfde naam blijft voortbestaan. Dit zou zeker niet het geval zijn geweest als ze was opgegaan in de Kultuurkamer.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van woensdag 16 juli en diverse websites over Nederlands amateurtoneel.)

Woensdag 25 juli en op maandag 29 juli: uitingen van koningsgezindheid

In de loop van 1941 tekent er zich onder de bevolking iets van verzet af. Het is begonnen met de openlijke steunbetuigingen aan de Nederlandsche Unie op 17 mei 1941, toen Uniesympathisanten in het centrum op de vuist gingen met NSB'ers, en gaat verder met uitingen van koningsgezindheid op 25 juli 1941 en op 29 juli 1941, als op het kruispunt Industriestraat-Stationsstraat met witte verf een V voor verraad en een hoofdletter W met een kroontje als symbool voor koningin Wilhelmina op het wegdek wordt geschilderd. De kinderen van de familie Huys hebben hiervan foto's genomen en dochter Margriet heeft erover geschreven in haar dagboek:

'25 juli 1941. Ik werd wakker door het geronk van een laagvliegend vliegtuig. Hele straat volgeschilderd met V=verraad en Leve onze vorstin. Midden op straat een W en bij ons op de stoep ook een grote W. Bij Laumans aan de overkant Vrijheid en bij Ewals Weg met Mussert.'

De dag begon goed!

29 juli 1945. *De hele straat volgeschilderd. In het midden een grote W met kroon. Foto's gemaakt bij de W met ons Bertha en onze Thei. Bij Ewals en bij ons hetzelfde als eerst (26 mei) en bij G. (NSB' er, die destijds op Stationsstraat 7 woonde, W.K.) verrader met de pijl naar de deur.'*

(Bronnen: M. Huys: *Oorlogsdagboek* (handgeschreven, ongepubliceerd; geraadpleegd in 2005 voor: W. Kurstjens, *Tegelen in de Tweede Wereldoorlog* (Venlo 2005), p. 41. Onbekend is waar het dagboek zich nu bevindt.)

Zaterdag 26 juli: Nederlandsche Unie onder vuur

Op deze dag maakt de commissaris-generaal voor de Veiligheid bekend dat het aanplakken van affiches van de Nederlandsche Unie en het dragen van het speldje van de Unie is verboden. Hiermee komt een einde aan het Duitse gedoogbeleid tegenover de Nederlandsche Unie.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van zaterdag 9 augustus)

Maandag 28 juli: oprichting Nederlandsche Volksdienst

Op deze dag wordt per decreet de Nederlandsche Volksdienst (NVD) opgericht. Net als de Winterhulp had ook deze stichting zijn Duitse tegenhanger en wel de National-Sozialistische Volkswohlfahrt. Het doel van de NVD was 'de verzorging van alle Nederlanders, uit een oogpunt van de zorg voor het volk en de welvaart.' (Artikel 2 van de Statuten). In de praktijk kwam dit neer op steun aan slachtoffers van bombardementen, verstrekking voedsel, kleding en babyuitzetten aan aanstaande moeders, schoolvoeding, jeugdtandverzorging en wijkverpleging. Uit de archieven kan niet worden opgemaakt dat deze dienst in Tegelen actief was.

(Bronnen: Dr. L. de Jong: *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, deel 5 (Den Haag 1974), p. 424 e.v.)

Zaterdag 2 augustus: brandplaatjes en geallieerde vliegtuigen

Opnieuw staat de *Tegelsche Courant* vol met berichten van de strijd aan het oostfront. Ook staan er advertenties op de voorpagina waarin de pro-Duitse groet *V= victorie, want Deutschland wint op alle fronten* wordt aangeprezen en jongemannen worden opgeroepen zich op te geven voor het Vrijwilligerslegioen Nederland. Dit heeft zich ten doel gesteld het bolsjewisme te bestrijden. Verder staan de in de krant de gebruikelijke mededelingen van de distributiedienst. Nieuw zijn de oproepen dat men geen door geallieerde vliegtuigen afgeworpen brand- of fosforplaatjes mag oprapen. Zodra deze door het licht van de zon zijn opgewarmd, vatten ze vlam. Ook wordt men gemaand landingen van geallieerde vliegtuigen te rapporteren. De eerste die hiervan melding maakt, krijgt een premie van fl. 20,-

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van zaterdag 2 augustus en O. Miss.: *Steyl im Kriege*, in: *Zur Geschichte von St. Michaël in Steyl* (Rome 1980), p. 54 e.v.)

Zondag 3 augustus: nieuwe bisschoppelijke protestbrief

De Duitse represailles in het voorjaar kunnen de bisschoppen er niet van weerhouden om op 3 augustus 1941 opnieuw te protesteren. De aanleiding is het besluit van de Duitsers de NSB'er H.J. Woudenberg te benoemen tot hoofd van de Rooms-Katholieke Werklieden Vereniging, waardoor deze feitelijk een mantelorganisatie van de NSB wordt. Wederom stellen de bisschoppen een brief op, nu om de gelovigen te verbieden lid te blijven of te worden van de RKWV of zich aan te sluiten bij welke andere mantelorganisatie van de NSB dan ook.

Om ervoor te zorgen dat de brief iedereen bereikt laten ze hem in duizenden exemplaren aanmaken en over het hele land verspreiden. Ongelukkigerwijze krijgen de Duitsers er lucht van. In de nacht van 2 op 3 augustus krijgt kardinaal De Jong bezoek van een paar hoge SS'ers, die hem namens het Duitse opperbevel vragen de voorlezing van de brief ongedaan te maken. De Jong weigert, waarna de SS'ers onverrichterzake vertrekken. Als de brief de volgende dag wordt voorgelezen, valt hij volgens L. de Jong bij veel gelovigen in goede aarde, ook in Tegelen, waar pastoor Keuller in zijn parochieregister optekent: *'Het schrijven werd met vreugde en geestdrift door de mensen opgenomen.'*

Ook geschiedschrijver Lou de Jong memoreert in zijn boek de *'bezielende kracht'* die ervan uitging: *'Het was een oproep tot een geestelijke mobilisatie van het gehele katholieke volksdeel tegen het nationaal-socialisme. Het keerde zich vierkant tegen een besluit van de bezetter. Het was verkondigd ondanks een uitdrukkelijk door Seyss-Inquart uitgevaardigd verbod.'*

(Bronnen: Dr. L. de Jong: Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog, deel 5 (Den Haag 1974), p.398 e.v.)

Maandag 11 en dinsdag 12 augustus: arrestaties leden Katholieke Actie

Ook in Venlo en Tegelen wordt de bisschoppelijke brief verspreid, en wel door leden van de Katholieke Actie, een lekenorganisatie die op vele manieren voor de katholieke kerk inzet: zie ook 10 februari 1939)

Dit maal laten de Duitsers er geen gras over groeien en grijpen in. Er vinden verschillende arrestaties plaats, o.a. in Venlo op dinsdag 12 augustus 1941. Daar is de brief een paar dagen eerder beland in de brievenbus van de inspecteur van politie, die - hoewel zelf geen Duitser - aangifte doet bij de Procureur-Generaal en de Sicherheitspolizei, die al op de hoogte zijn. Op 12 augustus gaat de politie van Venlo op last van de Sicherheitspolizei over tot arrestatie van een twaalfstal personen, die de nacht moeten doorbrengen op de zolder van het

politiebureau alvorens de morgen daarop op transport te worden gesteld naar de gevangenis te Maastricht.

Ook in Tegelen komt het tot arrestaties. Volgens één van de gearresteerden, Wiel Poeth, zijn ze aangegeven door NSB'ers die hen bij het rondbrengen van de brief hebben opgemerkt. Als ze het op straat met hen aan de stok krijgen, worden ze aangehouden door leden van de plaatselijke marechaussee, die hen verhoort en vrijlaat. Op maandag 11 augustus komen enkele SIPO-agenten naar Tegelen om een onderzoek in te stellen. Gewaarschuwd door de kapelaan van Steyl raadt pastoor Keuller de jongens van de Katholieke Actie aan tegen de Duitsers te zeggen dat het verspreiden van de bisschoppelijke brief op last van hem is gebeurd. Prompt krijgt hij tegen de avond bezoek van twee Duitse politiemannen en een Hollandse marechaussee, die hem ter verantwoording roepen. Keuller schrijft hierover later:

'Al beriep hij zich op het feit dat de brief toch publiek van de preekstoel was bekend gemaakt, het kon hem niet helpen. Hij werd naar het raadhuis gebracht en daar onder bewaking van de politie gesteld. Deze was zeer voorkomend. Niettemin moest hij de nacht doorbrengen in een der gevangencellen, achter slot en grendel. Intussen waren ook Sef Kurstjens, Jan Giesen en Wiel Poeth en later Theo Verbong gevangengenomen. Deze twee laatsten werden pas na enige dagen gegrepen. Kapelaan E. Lemmens, die ze ook zochten, was op reis en viel donderdag in hun handen. Toen de bevolking vernam dat de pastoor en later de jongelui waren gevangengenomen, gaf dit een grote opschudding en met grote groepen stonden 's avonds de mensen tezamen de toestand te bespreken. Ze waren verontwaardigd en leefden oprecht mee. Dit bleek hieruit dat de volgende dag 's middags de kerk vol was met mensen die er kwamen bidden. Spontaan hadden zij zich naar de kerk begeven. Dinsdags vroeg werd de pastoor tussen twee marechaussees naar het station gebracht om met de eerste trein naar Maastricht te vertrekken. Slechts enige mensen waren aan het station en deze gaven tekenen van ontroering en medeleven met deze ongewone en voor een katholieke streek vreemde gebeurtenis.'

De arrestanten worden in Maastricht naar het Gestapo-onderkomen,

Pastoor Edmond Keuller, die door de Duitsers werd opgepakt omdat hij de Bisschoppelijke Brief van 12 augustus 1941 had helpen verspreiden, en in Dachau terecht kwam.

het 'Witte Huis', gebracht, vandaar naar de gewone gevangenis aan de Minderbroedersweg waar ze een paar dagen verblijven en dan weer terug naar het 'Witte Huis', waar ze worden verhoord. Vervolgens worden ze over verschillende concentratiekampen verspreid: Wiel Poeth en Theo Verbong gaan naar kamp Amersfoort, Jan Giesen naar Auschwitz en Sef Kurstjens en pastoor Keuller zelf naar Dachau. Ook de later gearresteerde kapelaan Lemmens (Verstraelen vermeldt als datum: 14 augustus, W.K.) komt daar terecht. In tegenstelling tot Giesen en Kurstjens die na een half jaar weer vrijkomen, komt hij pas in april 1945 vrij.

De verslagenheid over deze arrestaties onder de bevolking is groot. Kapelaan Akkermans, die de taak van pastoor Keuller overneemt, schrijft hierover in het parochieregister: *'Er werd in de*

loop van '41-'42 en '43 door de parochie veel gebeden voor de Pastoor en kapelaan Lemmens en voor de jongens der Katholieke Actie die in de verschillende concentratiekampen zaten.'

(Bronnen: Dr. L. de Jong: *Het Koninkrijk der Nederlanden in de tweede wereldoorlog*, deel 5, p.374; Parochieregister St. Martinus, in: Archieven van de Parochie van de Heilige Martinus te Tegelen, 1546-1968, Inv.nr. 4; Politiedossier Venlo over deze periode, band 97, in Gemeentearchief Venlo; Pastoor E. Keuller: *Dachau – oord zonder lach, zonder liefde en zonder barmhartigheid*, in: P. Poeth: *Zij kwamen en gingen* (Tegelen 1985), p. 110; A.P.M. Cammaert: *Het verborgen front* (Leeuwarden/ Mechelen 1994), deel I p. 478; Th. Laumans: *Oorlogservaringen* (Tegelen, 2003), p. 73; W. Kurstjens: *Tegelen in de Tweede Wereldoorlog* (Venlo 2005), p. 31)

Maandag 12 augustus: invoering leiderschapsbeginsel.

Op deze dag wordt het zogenaamde leiderschapsbeginsel ingevoerd. Dit houdt in dat de gemeenteraden worden ontbonden en dat de wethouders als medewerkers worden toegevoegd aan de burgemeester, die voortaan alle beslissingen alleen moet nemen. Dit is in Duitsland al veel eerder gebeurd. Het past in de ideologie van de fascist en de nazi's die een autoritaire staat bepleiten.

Deze maatregel stuit vooral in Limburg op groot verzet onder de burgemeesters, voornamelijk vanwege het onhandig manoeuvreren van D'Ansembourg, die op 2 september, een dag na de publicatie van deze verordening, alle burgemeesters in Limburg op het matje roept en van hen eist dat zij zich voortaan aan zijn aanwijzingen zullen houden. Prompt vragen vijftien Limburgse burgemeesters, onder wie die van Maastricht, Kerkrade, Sittard en Venlo hun ontslag aan, spoedig gevolgd door negenentwintig andere collegae. Burgemeester Pesch van Tegelen behoort hier niet toe. Kennelijk is hij een andere mening toegedaan, net als het overgrote deel van de burgemeesters

elders in den lande, die gewoon blijven zitten.

Verstraelen schrijft enkele dagen later in zijn dagboek: *'Vandaag lezen we in de Teg. Courant dat de functie van 't College van Burgemeester en Weth. is afgeschaft - ook de Gemeenteraad - ook de Provinciale Staten. In de gemeente is alleen de burgemeester de baas. Naast hem - met advies - gekozen weth. Deze hebben geen stemrecht en zijn slechts ambtenaren. Naast burgem. onbezoldigde raadslieden.'*

Burgemeester F. Pesch is vanaf 16 augustus 1941 burgemeester volgens het Duitse leiderschapsbeginsel. In het najaar van 1944 duikt hij onder.

(Bronnen: Dr. L. de Jong: *Het Koninkrijk der Nederlanden in de tweede wereldoorlog*, deel 5 (Den Haag 1974), p. 251; W. Kurstjens: *Tegelen in de Tweede Wereldoorlog* (Venlo 2005), p. 29; J.M.H. Verstraelen: *Dagboek Verstraelen*,

Vrijdag en zaterdag 16-17 augustus: bombardementen

's Nachts worden er boven Tegelen zo'n zestig bommen afgeworpen, waaronder veel brisant- en brandbommen en enkele tijdbommen. De dakpannenfabriek van Paul Teeuwen aan de Kaldenkerkerweg moet vier treffers incasseren en gaat geheel in vlammen op, terwijl het transportbedrijf van W. Benders aan de overkant van de straat zwaar wordt beschadigd. Ook de kom van Tegelen blijft niet gespaard. Er vallen bommen op de Venloscheweg, Hoogstraat en Oude Markt. De linkerhelft van villa Leonidas, de dubbele villa tegenover de Muntstraat, wordt totaal vernield, waarbij de oudste dochter van de familie Teeuwen ernstig gewond en blijvend gehandicapt raakt. Ook de ijzergieterij van Hekkens en de naastgelegen woonhuizen lopen grote schade op. Vijf bewoners raken ernstig gewond. In het gebied tussen de Venloscheweg en de Kaldenkerkerweg worden een aantal broeikassen vernield. De gemeente stelt een schade-enquête in, waarop wordt ingetekend door 405 personen. De hoogst opgegeven schade is die bij de firma Teeuwen, die ruim een half miljoen gulden bedraagt. Over de afwikkeling van deze schadeclaims is verder niets bekend.

Een levendig verslag van deze bombardementen bevindt zich in het persoonsdossier van burgemeester Pesch dat op zijn beurt bij het Kabinetsarchief van de Commissaris van de Koningin van Limburg berust. Het verslag dient als bijlage bij een brief van Pesch aan de NSB-gouverneur Graaf Marchant d'Ansembourg. Deze heeft uit Den Haag klachten gekregen over de lakse aanpak van Pesch en roept hem ter verantwoording. De opsteller van het rapport, hoofdinspecteur van politie C. Wolf, maakt er veel werk van en beschrijft alles tot in de puntjes.

'Toen ik het fabrieksterrein van de N.V. Paul Teeuwen Dakpannen, Gresbuizen en Gresmateriaal bereikte, was de brandweer van Steyl, gemeente Tegelen, met de motorspuit ter plaatse en ving onmiddellijk met het blussingswerk aan. Het vuur woedde in de eigenlijke fabriek

met ongekeende hevigheid en vond, zoals mij later bleek, voornamelijk voedsel in het vele houtwerk, voornamelijk droogrekken., welke in de fabriek aanwezig waren. Bij het fabrieksterrein zag ik in de grond een tweetal, gedeeltelijk in de grond gedrongen Engelse brandbommen, van het bekende zeshoekige model. De blikken bovineinden staken uit de grond. De brand had onmiddellijk een reusachtige omvang aangenomen en ondanks ingespannen blusarbeid kon de fabriek niet behouden blijven, zodat deze - hoewel ook de Venlose brandweer aan de blussing deelnam - geheel uitbrandde. Blijkens een nadien door de werkbaas der N.V Paul Teeuwen, genaamd J.H. Peeters, die een woning op het fabrieksterrein naast het kantoor heeft, aan mij afgelegde verklaring, waren te ongeveer 2 uur dien nacht over de gehele fabriek een groot aantal, naar zijn schatting circa 100 brandbommen afgeworpen, waardoor onmiddellijk

Ravage bij fabriek Teeuwen.

Verwoeste kassen aan de Broeklaan.

Bij Scholten in de Hoogstraat.

brand ontstond. Toen de fabriek brandde, werden er vermoedelijk vier brisantbommen op geworpen.'

Intussen vallen er ook bommen in de kom van Tegelen. Wolf vraagt de wachtmeester van de plaatselijke marechaussee Drenth poolshoogte te gaan nemen. Zelf blijft hij voorlopig bij Teeuwen.

'Het bombardement in de omgeving van de brandende fabriek bleef voortgang vinden en op de Kaldenkerkerweg vernam ik dat een bom achter de woning van Benders, aan de Kaldenkerkerweg gelegen, was terechtgekomen en brand had veroorzaakt. Mij bleek dat achter de woning van Benders een felle brand woedde. Deze woning maakte deel uit van een aaneengesloten rij huizen, (hetgeen naar mijn mening) een ernstig gevaar voor de aangrenzende percelen (vormde). Door mij werd de brandweercommandant ter zake ingelicht. In mijn opdracht werd onmiddellijk minder water gegeven op de brandende fabriek en werd met de blussing van de woning van Benders begonnen. Het voorste gedeelte van deze woning bleef geheel voor het vuur gespaard. Zoals mij achteraf bleek, was een brisantbom gevallen op de garage achter de woning. In deze garage was benzine en olie aanwezig geweest. Zeer waarschijnlijk ten gevolge van de hoge temperatuur van de ingeslagen bom is onmiddellijk ter plaatse brand ontstaan. De garage alsmede drie vrachtauto's en een aanhangwagen werden evenals het achtergedeelte van de woning geheel verwoest, terwijl een in de stal op de achterplaats aanwezig paard omkwam. De familie Benders alsmede enige burens waren in de gang van de woning toen de ontploffing plaats vond. Onder meer bevond zich daar Johan H. Otten, die door een bomscherf in zijn rug werd getroffen en zwaar gewond door de inmiddels gewaarschuwde dokter Versteeg per auto naar het R.K. Ziekenhuis te Tegelen werd vervoerd.'

Na afloop van het bombardement aan de Kaldenkerkerweg begeeft Wolf zich naar de kom van Tegelen om zich daar van de situatie op de hoogte te stellen:

'Ter plaatse bevonden zich marechaussee, doktoren, geneeskundig

personeel van de Luchtbeschermingsdienst en personeel van het Rode Kruis. Vervoersmateriaal voor gewonden was in ruime mate aanwezig. Ten gevolge van het bombardement werden in de Hoogstraat te Tegelen de percelen 8 en 10 geheel verwoest en perceel 6 in een puinhoop veranderd. Op de Venloseweg werd perceel 1 geheel verwoest, ook hiervan bleef slechts een puinhoop over. Meerdere huizen aan de Venloseweg werden beschadigd. In de Broeklaan was een bom achter een huizenrij in het vrije veld nabij enige broeikassen geslagen. Perceel nr. 87 werd nagenoeg verwoest; van de broeikassen bleef slechts een houten geraamte over; de huizen aan de Broeklaan werden alle zwaar beschadigd door ontzette muren, gedeeltelijk ingestorte plafonds en vernielde deuren en ramen. Over een grote oppervlakte was alle plantengroei in de omgeving van de bomkrater geheel verdwenen. Rondom de fabriek van N.V. Paul Teeuwen telde ik in het open veld circa 30 kraters.'

Ook in het dagboek van meester Verstraelen treft men zo'n beschrijving aan.

'De nacht van zaterdag op zondag is wel de verschrikkelijkste dag die we na 10-15 mei 1940 gehad hebben. Voortdurend gaan Engelse vliegtuigen over. Om 2 uur 's nachts staat de fabriek van Teeuwen aan de Kaldenkerkerweg in brand. Hoog opblazende vlammen – vonkenregen. Met de verreijkster was een en ander goed waar te nemen. Na 2 uur voortdurend 't geronk van Engelse vliegtuigen. Dan komen de Duitse jagers. Luchtgevechten – schijnwerpers – lichtkogels. Dan 't gefluit van bommen. Telkens onder de dekens en ieder ogenblik denken dat we een voltreffer of inslag krijgen. Die angstige spanning, dat bommengefluit, dat schieten duurt ongeveer tot 5 uur 's morgens. We zijn ondanks alles toch nog boven gebleven – ook de kinderen.'

's Morgens gaan twee kinderen van Verstraelen poolshoogte nemen. Enige tijd later brengen ze verslag uit. Hun vader noteert:

'Bomgaten op de rijksweg (2), nabij Oude Munt (1), Alde Mert (1). Hier dus midden tussen de huizen in. Toch geen huizen omver, alleen daken

en ruiten verbrijzeld. Crucifix was intact gebleven. Vooral hadden veel geleden de ruiten in de Grotestraat vanaf Welters tot aan het Tigliaterrein. Veel schade aan daken, ruiten en rolluiken in de Broeklaan en Hoflaan. 't Huis van Teeuwen (Harres? Onleesbaar, W.K.) totaal afgerukt van 't pand ernaast. Mensen gelukkig in schuilkelder, maar toch nog gewond. Bij Scholten in de Hoogstraat een voltrefter: mensen in schuilkelder, man gewond (nieren gekwetst), kinderen door scherven gewond. Huis totaal verwoest. Huis ernaast gedeeltelijk verwoest. Hier woonde een kommies. Deze is ook ernstig gewond. In de Broeklaan viel een deur tussen tweelingen in, granaatscherven vlogen langs de kinderwagen – kindjes gelukkig ongedeerd. Bij Bender, vrachtrijder op de Kaldenkerkerweg, voltrefter op de bijgebouwen met garage. Paard dood. Auto vernield. 2 jongens gewond.'

Later gaat hij zelf kijken.

'Ik heb ook bomgaten – rond en diep – gezien in 't Tegels broek en aan weerszijden van de spoorweg. Ook de spoorweg was defect geraakt en weer vernieuwd. Bij Van Leipsig de broeikas verbrijzeld – ook de broeikassen, totaal vernield in de Broeklaan. Ook aan de overzijde van de Maas, vlakbij een kazemat, een bom gevallen. Peter Beurskens had de bomsplinters door de bomen horen fluiten.'

Over het waarom lopen de meningen uiteen. Volgens sommigen moeten de piloten in de vooronderstelling hebben verkeerd dat ze al in Duitsland waren, anderen sluiten niet uit dat de bommen zijn gelost door piloten van vliegtuigen die door Duits afweergeschut zijn geraakt. In een poging het vege lijf te redden hebben zij zich van hun bommenlast ontdaan. Volgens inspecteur Wolf zijn de bommen in de wilde weg afgeworpen. Dat er opzet in het spel is geweest, lijkt inderdaad onwaarschijnlijk, want dan zouden ook andere grote Tegelse bedrijven, zoals Gebroeders Laumans en De Globe, het doelwit moeten zijn geweest.

Hoe het ook zij, de luchtaanval past wel in het beeld van die tijd, waarbij ogenschijnlijk willekeurige bombardementen door Engelse vliegers aan de orde van de dag zijn. E. Werkman schrijft hierover:

'Overall vielen bommen, zo leek het wel. In Almelo, in Sliedrecht, Amersfoort, Zwolle, Groet, Ommen, Eindhoven, Amsterdam, Haarlem, Rotterdam, Den Helder, Epe, Dinxperlo, Rijswijk, Hellevoetsluis, Beverwijk. De berichten daarover verschenen iedere dag in de kranten. Ja, wat zochten die Engelsen hier eigenlijk? Hadden ze het op de vliegvelden gemunt, op kazernes, op marinebases? De bommen vielen ogenschijnlijk lukraak, dan hier, dan daar.'

De reden van deze kennelijke willekeur is nooit opgehelderd. Ook bij De Jong wordt er niet over gerept. Uiteraard maken de Duitsers en NSB'ers er in hun propaganda tegen de Engelsen dankbaar gebruik van.

(Bronnen: C. Wolf: Procesverbaal politie te Tegelen. Pro Justitia. No. : 286/1278 in: dossier M.F. Pesch, in: Kabinetsarchief van de Commissaris van de Koningin van de Provincie Limburg; E. Werkman e.a.: *Dat kan ons niet gebeuren. Het dagelijks leven in de Tweede Wereldoorlog* (Amsterdam, 1980), p. 35; G. Konings: *Bombardementen* (typoscript), geciteerd in: W. Kurstjens, *Tegelen in de Tweede Wereldoorlog* (Venlo 2005), p. 35-38 en J.M.H. Verstraelen: *Dagboek Verstraelen, Oorlogsherinneringen van 10 mei 1940 tot 26 juni 1945* (Venlo 2020), p. 33 en 34; R. Cuijpers-van Maarsseveen: *Gaten in de kleerkast*, in Buun 10/2009, p.15)

Zondag 18 en maandag 19 augustus: angst alom

Meester Verstraelen schrijft dat er 's nachts weer veel vliegers zijn overgekomen en iedereen in Tegelen zenuwachtig. Bij nachtelijk vliegtuiggeronk menen de het gefluit van bommen te horen. Dit gaat een paar nachten zo.

(Bronnen: J.M.H. Verstraelen: *Dagboek Verstraelen, Oorlogsherinneringen van 10 mei 1940 tot 26 juni 1945* (Venlo 2020), p. 35)

Dinsdag 20 augustus: verzekeringen tegen oorlogsschade

Enkele dagen na de bombardementen staan er in de Tegelsche Courant maar liefst drie advertenties van verzekeraars die weten hoe

burgers zich het beste tegen oorlogsschade kunnen verzekeren.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van woensdag 20 augustus)

Zaterdag 23 augustus: rood-wit-blauwe fietsvlaggetjes verboden

De commissaris-generaal voor de Veiligheid maakt bekend dat het voeren van rood-wit-blauwe fietsvlaggetjes verboden is.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van zaterdag 23 augustus)

Zondag 31 augustus en maandag 1 september: najaarskermis en expositie Tegelse volkskunst

Op 31 augustus is het verboden de verjaardag van koningin Wilhelmina te vieren, maar de najaarskermis gaat gewoon door en gaat gepaard met specifiek Nederlands volksvermaak, zoals gepropageerd door het Departement van Volksvoorlichting en Kunsten, wat we nu 'öud-Hollandse spelen' noemen.

Tegelijkertijd vindt er in de Avondnijverheidsschool een tentoonstelling plaats met tekenwerk van leerlingen van deze school. Verschillende leerlingen van de nieuwe afdeling keramiek zullen hun boetseerkunsten tonen. De tentoonstelling is bedoeld om de moderne volkskunst te stimuleren. Ook zal een kleine verzameling van kunstvoorwerpen uit de oudheidkamer worden gepresenteerd. Verder doet het O.D.-cabaret Tegelen aan, zij zullen zorgen voor avonden van Echte Hollandse Humor, Muziek en Zang.

Het accent op 'volks' en 'Hollands' kan wijzen op een eigen overtuiging, maar het kan ook een dekmantel zijn, het zijn de enige cultuuruitingen die in de ogen van de nazi's genade kunnen vinden.

(Bronnen: *Tegelsche Courant* van zaterdag 30 augustus)

Maandag 1 september: Arbeidscontract voor vaste kern Luchtbeschermingsdienst

Twee weken na het 'vergissingsbombardement' op de dakpannenfabriek van Paul Teeuwen en omgeving en het gebied rond de Venloscheweg, Hoogstraat en Oude Markt krijgen de leden van de vaste kern van de Tegels Luchtbeschermingsdienst een vast arbeidscontract bij de gemeente voor bepaalde duur, zijnde één week, die telkens stilzwijgend met één week verlengd kan worden.

Alleen voor de periode van 16 september -15 december kon worden achterhaald wie tot deze kern behoorden, namelijk J. van den Bongard, J.F. Steeghs, L.H.M. Cleophas en H.J. Dekkers.

Het hoofd van de Tegelse LBD was André Thijssen, metaalfabrikant en regisseur van de Tegelse Passiespelen.

De kosten worden verhaald op het Departement van Binnenlandse Zaken.

(Bronnen: GAV, Arch. 243, inv. nr. 4280-4281 Stukken betreffende de Luchtbeschermingsdienst, 1935-1946)

Donderdag 4 september: nieuwe rol wethouders

Als gevolg van de invoering van het leiderschapsprincipe veranderen de taken van de wethouders G.van Leipsig en Q. Laumans. Ze hebben geen besluitvormende functie meer, maar alleen nog een adviserende: Van Leipsig inzake Openbare Werken en Laumans inzake Gemeentebedrijven.

(Bronnen: GAV, arch.nr. 347, Besluiten van de burgemeester, inv. nr. 1)

Woensdag 10 november: vordering trappistenabdij

Op deze dag wordt een groot gedeelte van trappistenabij aan de Ulingsheide gevorderd. Hierin worden Duitse troepen ingekwartierd. Dit zal duren tot 8 juni 1942. De vordering zorgt voor groot ongerief. Sommige broeders en pater moeten elders worden ondergebracht, de kloosterbibliotheek moet verplaatst worden en er vindt een grote interne verhuizing plaats. Als bezettingsschade wordt opgevoerd fl. 7905. Het is het begin van een serie inkwartieringen. Op 8 augustus 1942 begint een nieuwe, die zal duren tot 23 december 1942 en op 27

Inspectie en oefeningen van bij de Trappisten gelegde militairen.

maart 1944 weer een, tot 7 november 1944. In die periode wordt een deel van de abdij ook gebruikt voor een gedeeltelijke huisvesting van het Tegelse ziekenhuis.

(Bronnen: GAV, arch.nr. 243, inv. 5655)

Donderdag 25 november: instelling Kultuurkamer

Op deze dag stelt Seyss-Inquart de Kultuurkamer in. De bedoeling hiervan is Nederlandse cultuurbeoefenaars in nationaalsocialistische zin te organiseren. De Kamer omvat zes gilden: een filmgilde, een gilde voor Bouwkunst, Beeldende Kunsten en Kunstambacht, een gilde voor Theater en Dans, een Letterengilde, een Muziekgilde en een Persgilde. Deze gilden moeten de leden terugvoeren naar de volksgemeenschap, waarvan zij door allerlei modernistische stromingen vervreemd zijn geraakt.

In de verordening waarmee de Kultuurkamer in het leven wordt geroepen, staat dat de Kultuurkamer geacht wordt te functioneren op het moment dat er twee gilden zijn ingesteld. Dat blijkt op 22 januari 1942 het geval te zijn: zie daar.

De Commissaris der Provincie, D'Ansembourg, is enthousiast over dit initiatief. Het sluit aan bij wat hij in zijn inauguratierede van 15 februari 1941 heeft gezegd: *'Folklore, heemkunde, monumentenzorg, natuurbescherming, streek- en uitbreidingsplannen en zoo veel andere*

pogingen om zichzelf te zijn, zijn eigen volk en land, zijn eigen bloed en bodem niet slechts te leren kennen en begrijpen, maar ook zuiver te bewaren, zijn de symptomen van een volksche wederopstanding.'

(Bronnen: Brief D'Ansembourg aan burgemeesters in Limburg in GAV, arch. nr. 228, inv.nr. 1522)

Dinsdag 11 november: feest van Sint-Maarten

Traditioneel wordt op deze dag het feest van Sint-Maarten gevierd, maar zo schrijft Meester Verstraelen: *'geen feest, geen ridder, geen erme, geen zekske met versnaperingen, geen harmonie, geen fakkels, geen optocht.'* De reden noemt hij niet, maar komt waarschijnlijk doordat het een *'feest van het licht'* is en de bezetter verduistering voorschrijft.

(Bronnen: J.M.H. Verstraelen: *Dagboek Verstraelen, Oorlogsherinneringen van 10 mei 1940 tot 26 juni 1945* (Venlo 2020), p. 40)

Maandag 24 en dinsdag 25 november: Duitse militairen in Missiehuis

Grote aantallen Duitse militairen nemen hun intrek in het Missiehuis. Verstraelen schrijft op 24 november: *'Ongeveer 400 D. soldaten komen op Steyl in 't klooster. 't Waren mannen tussen 45 en 50 j. Ik heb ze het kloosterplein zien oprukken om ongeveer half een 's middags.'* En op 25 November 1941: *'s Morgens komen weer D. soldaten, ongeveer 400. Onder speeltijd weer 400 soldaten.'* Enkele dagen later ziet hij de Duitse militairen door de straten marcheren, zingend.

(Bronnen: J.M.H. Verstraelen: *Dagboek Verstraelen, Oorlogsherinneringen van 10 mei 1940 tot 26 juni 1945* (Venlo 2020), p. 42)

Vrijdag 25 december: Eerste Kerstdag zonder vrede

'Nog geen vrede', noteert Meester Verstraelen op deze dag. In de week daarvoor maakt hij melding van gebeurtenissen die wijzen op een kentering aan het Russische front. Het gaat niet goed met de Duitse

aanval. De Russen hebben een tegenoffensief ingezet waardoor de Duitsers zich op sommige plaatsen hebben moeten terugtrekken. Het scenario van de dramatisch verlopen veldtocht van Napoleon uit 1812 komt in zicht.

(Bronnen: J.M.H. Verstraelen: *Dagboek Verstraelen, Oorlogsherinneringen van 10 mei 1940 tot 26 juni 1945* (Venlo 2020), p. 43)

Zonder datum: pilotenlijn

In het najaar van 1941 ontstaat de eerste 'pilotenlijn' op Tegels grondgebied. In Steyl worden de meest uit Duitsland gevluchte Engelse piloten met roeibootjes over de Maas gezet. Aan de overkant worden ze dan verder geholpen naar het zuiden. Hun aantal wordt geschat op 150-250. De initiatiefnemers zijn kapelaan L. Akkermans en H. Driessen. Zij worden onder meer geholpen door J. van Eijk, P. van Leipsig, H. Sprengers, M. Leenders, F. Breuer, J. Hanssen, F. Jentjens en de familie Treuen. In Steyl vormt kapelaan P. Peters de spil van een klein netwerk van burgers dat deze hulp verleent. Daar zit ook veerman J. van der Coelen in het complot.

(Bronnen: A.P.M. Cammaert: *Het verborgen front* (Leeuwarden/Mechelen, 1994) deel I, p. 41; geciteerd in: W. Kurstjens, *Tegelen in de Tweede Wereldoorlog* (Venlo 2005), p. 41-44)